HUMANIST

...lijkse uitgave van het Humanistisch Verbond 37e jaargang nr. 16, 20-10-1982

IS ANGST EEN SLECHTE RAADGEVER? ZIE PAG. 4/5

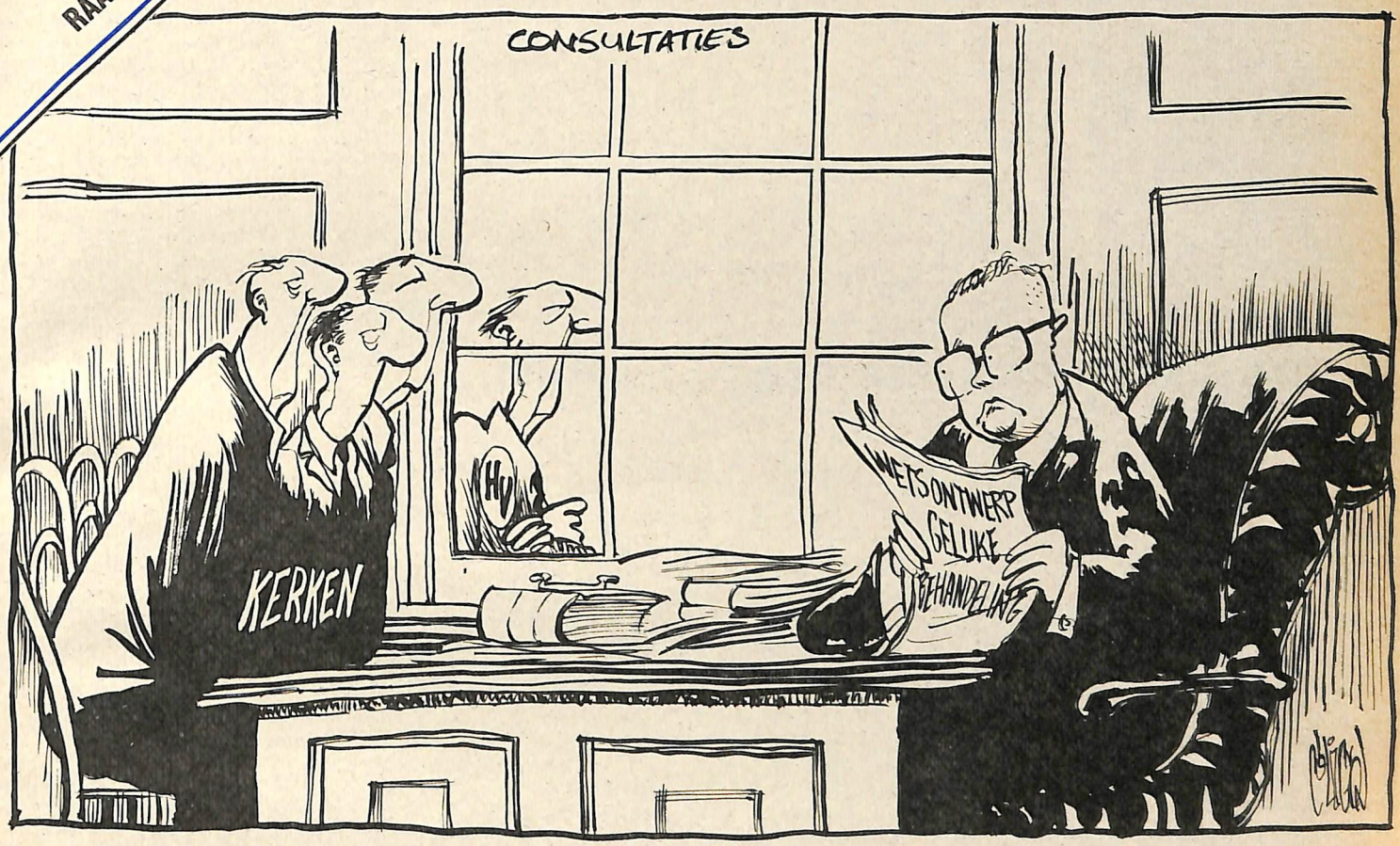

WEL GESPREK MET RAAD VAN KERKEN

INFORMATEUR SCHOLTEN 'VERGEET' VERBOND TE RAADPLEGEN

Op 7 oktober j.l. heeft kabinetsinformateur Scholten wèl met de Raad van Kerken gesproken maar niet met het Humanistisch Verbond. Dit heeft in brede kring verbazing opgeroepen, onder andere bij de Raad van Kerken zèlf waar men met het HV van mening is dat de overheid christenen niet moet bevoorrechten boven humanisten. Wat is de achtergrond van deze merkwaardige zaak?

Het HV heeft sinds zijn oprichting in 1946 het belang van de scheiding van kerk en staat benadrukt om te voorkomen dat de overheid tot instrument wordt gemaakt van één bepaalde levensovertuiging. Onze grondwet verbiedt diskriminatie op grond van levensovertuiging om te voorkomen dat andersdenkende burgers in een tweederangspositie terecht zouden komen. De ervaring van de afgelopen jaren leert echter dat humanisten door de overheid worden achtergesteld op grond van hun levensovertuiging.
Jarenlang heeft het Humanistisch Verbond tegen deze vormen van achterstelling geprotesteerd, helaas zonder veel sukses. Als een kabinetsinformateur dan eens met levensbeschouwelijke groeperingen gaat praten, zou je verwachten dat hij het HV zeker niet ,,vergeet"! Als dat toch gebeurt komt dat keihard aan. Temeer als hij bovendien de vice-voorzitter is van de Raad van State, één van onze hoogste adviesen beroepscolleges. Wat kan de heer Scholten dan toch bewogen hebben om zijn reputatie van objektieve, boven de partijen staande ,,onderkoning" zo te vergooien door zich niets van de achterstelling van humanisten aan te trekken, sterker nog: door zelf aan die achterstelling mee te doen? Hij zei vooraf dat hij wilde praten over het kernwapenvraagstuk en de sociaal-ekonomische situatie, kwesties waarin de standpunten van de Raad van Kerken en het HV niet ver uiteenlopen. Achteraf bleek dat er ook veel aandacht is besteed aan de anti-diskriminatie-wetgeving, een kwestie waarbij Raad van Kerken en HV principieel van mening verschillen omdat wij vinden dat konfessionele door de overheid gesubsidieerde instellingen vrouwen, homoseksuelen en ongehuwden niet mogen diskrimineren.
Op grond van de mij ter beschikking staande informatie kan ik logischerwijze slechts tot één konklusie komen: behalve humanisten wil de vice-voorzitter van de Raad van State ook vrouwen, homoseksuelen en ongehuwden blijven diskrimeren, en wil daarbij de steun van de kerken gebruiken om de VVD onder druk te zetten. Ik heb voldoende vertrouwen in het liberale gehalte van de VVD om ervan uit te gaan dat deze

Vervolg op pagina 6

Hoofdbestuur lovend over rapport vrouwenemancipatie

De hoofdbestuursvergadering van 30 september ging behalve een rapportage van het Humanistisch Studiecentrum Nederland en een eerste gedachtenwisseling over de beheersstichting voor het humanistisch vormingsonderwijs hoofdzakelijk over het alom geprezen rapport ,,Een beetje macht, een beetje liefde" van de vrouwenwerkgroep van het HV. Het hoofdbestuur was sinds lang niet zo lovend geweest als over dit heldere werkstuk, dat uitmondde in een twaalftal aanbevelingen die vrijwel alle werden overgenomen. Om de belangrijkste te noemen: er is gekozen voor een twee-sporenkoers (vrouwen apart en samen met mannen), er komt een studiegroep die de humanistische beginselen vanuit emancipatieoogpunt gaat doorlichten, er wordt een taakgroep vrouwenemancipatie voorbereid, de positie van vrijwilligers in het HV moet beter geregeld worden, de diverse diensten wordt verzocht meer aandacht aan emancipatievraagstukken te besteden, enz.

Kortom: er valt nog een hoop werk te verzetten. Dat geldt ook voor het hoofdbestuur zelf, dat twee extra-vergaderingen heeft ingelast vanwege de te verwachten begrotingsproblemen, de op te richten hvo-werkgeversstichting, het rtv-beleidsplan, en de voorbereidingen op het komend kongres in mei 1983. (RT)

Humanisme met andere woorden

,,Het humanisme zal door deze ontwikkeling in de toekomst meer en meer een alternatief, een derde weg, bieden tussen verschillende vormen van dogmatisme, autoritarisme en persoonsverheerlijking enerzijds en verschillende vormen van beginselloosheid, opportunisme, nihilisme en onverschilligheid anderzijds."
Met deze woorden eindigt het 128 pagina's tellende boekje HUMANISME MET ANDERE WOORDEN van G. H. van Asperen. Het handelt over de verbintenis tussen *individualpsychologische persoonlijkheidsleer* en de *humanistische levensovertuiging*, zoals de ondertitel aangeeft.
Het is het bijna voltooide manuskript, dat de in 1981 op 74-jarige leeftijd overleden humanist en psycholoog Henk van Asperen naliet, is thans door zijn nabestaanden persklaar gemaakt en in eigen beheer uitgegeven. Helaas kwam hij niet meer toe aan het slot, waarin hij zijn konklusie nader zou uitwerken, dat het moderne humanisme en de individualpsychologie twee kanten zijn van dezelfde kijk op de mens.
De schrijver rekent zich tot de school van de Weense psychiater uit het begin van deze eeuw, Alfred Adler. Dit zou tot het vermoeden kunnen leiden dat we hier te maken hebben met een Nederlandse vertegenwoordiger van de zogenaamde *humanistic psychology*. Het tegendeel is waar. Weliswaar ,,overlappen individualpsychologie en humanisme elkaar in belangrijke mate" volgens Van Asperen, maar hij ,,wil zelfs niet beweren, dat individualpsychologie een humanisme is of dat ze identiek zijn. Humanisme is een levens- en wereldbeschouwing, waarbinnen een theorie over de menselijke persoonlijkheid, een persoonlijkheidsleer, onmisbaar is. (...) Humanisme is dus een ruimer begrip dan individualpsychologie."
Vanuit deze opvatting komen in een tiental hoofdstukken zaken aan de orde als *voor waar aannemen; de humanist en zijn postulaten; levensstijl; gemeenschapszin en gemeenschapsgevoel; grenzen van het weten; waartoe dient een levensbeschouwing* e.d.
Alhoewel het slothoofdstuk niet geschreven is, kan toch gesproken worden van een open, maar afgerond geheel. Een ieder, die zich verdiept in de achtergronden van de theorie en de methodiek van het humanisme – de humanistiek – mag dit boekje niet ongelezen laten, ook al zal hij het niet altijd met alle opvattingen van de schrijver eens zijn. Zelf schrijft Van Asperen daarover: ,,Mijn bedoeling is te schrijven over zaken die mij als humanist bezighouden. Ik wil daarbij vrijuit kunnen putten uit mijn referentiekader zonder de indruk te maken nieuwe dogma's naar binnen te schuiven. Als de ,,andere woorden" soms verwondering of verzet oproepen en tot diskussie aansporen, zal mij dat verheugen."

Chiel Verduijn

HUMANISME MET ANDERE WOORDEN wordt franko toegezonden na ontvangst van ƒ 15,– op giro 1162479 ten name van H. M. van Praag-van Asperen, Overdam 1, 1081 CE Amsterdam. Indien meer dan drie exemplaren worden besteld, wordt reduktie verleend.

Humanist

Redaktie en vormgeving:
Hes van Huizen

Humanist is een tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond
Oudkerkhof 11, Utrecht
Redaktieadres:
Postbus 114, 3500 AC Utrecht
Telefoon: 030-318145.
Abonnementsprijs voor niet-leden ƒ 25,— per jaar t.n.v. Humanistische Pers
postgiro 58, Utrecht.
Gedrukt op kringlooppapier bij Brouwer Offset bv, Utrecht.

GEMEENSCHAPPEN

Alkmaar: Zaterdagmiddag 6 en 20 november a.s. vindt er een **kursus** plaats over ethische problemen. Aan de orde komen **sterilisatie van gehandikapten** en de verwikkelingen rond de **prostitutie** in Rotterdam. De kursus wordt gegeven door de heer Sie Dhian Ho, geestelijk raadsman uit Hengelo, en wordt georganiseerd in samenwerking met de Volksuniversiteit. Aanmelding door overmaking van het kursusgeld ad ƒ 17,50 op giro 617989 tnv. Penningmeester Hum. Verbond Alkmaar te Heerhugowaard.
Almelo: Op 27 okt. om 20.00 uur spreekt Prof. P. van Valkenburg over het onderwerp **,,Pressiegroepen"** in het gebouw Bellavistastraat 7 te Almelo. De bijeenkomst vindt plaats in samenwerking met Humanitas en het NIVON. Toegang gratis, belangstellenden welkom.
Arnhem: Rob Tielman, voorzitter van het Humanistisch Verbond, en **Aad van Oosten,** direkteur van Humanitas, houden op 4 november as. om 20.00 uur een **,,Samenspraak over Humanitas en het HV"** in zaal de Coehoorn, Coehoornstraat 17 te Arnhem (tegenover het station).
Leeuwarden: Kursus ,,Buitenkerkelijk is niet niks" op vier donderdagavonden, te beginnen op 4 november. Nadere informatie bij het sekretariaat, mevrouw R. v. d. Hulle tel. 05113-2286.
Rotterdam: op zondag 24 oktober om 10.30 uur spreekt **Jan Vis**, voorzitter van de vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte, over **,,Nietsche en het nihilisme"**. Plaats: Humanistisch Centrum, Provenierssingel 48 te Rotterdam.
Voorburg/Rijswijk: 21 okt. om 20.00 uur: Prof. Dr. Emmerij houdt een inleiding over **,,Humanisme en onderwijs"** in zaal de Koepel te Voorburg.
Schiedam: Kursus ,,Buitenkerkelijk hoeft niet niks te zijn" o.l.v. Willy Slinkert. Data: 2, 16 en 30 november, 14 december, steeds om 20.00 uur in het Ontmoetingscentrum Stricklede te Schiedam. Opgave bij het sekretariaat van de **werkgroep Schiedam:** Alida en Piet Tijsen, Nieuwe Damlaan 539 te Schiedam, tel. 010-703811.

Jac van den Oort

BIJEENKOMST KRITISCHE HUMANISTEN

De volgende bijeenkomst van de kritische humanisten is op zondag 7 november van 11.00 – ... (17.00?) in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11, Utrecht.
Er wordt dan in een paar groepen inhoudelijk doorgepraat op een aantal prioriteiten.
Ieder die de kijk van de beweging deelt, is van harte welkom!
(Zie voor de uitgangspunten de Humanist van 5-3-'82).

ANTON CONSTANDSE: ONTWAPENING IS DE GROOTSTE REVOLUTIONAIRE DAAD DIE JE JE KUNT INDENKEN

,,Het leven is vol van kleine verdrietigheden, van die alledaagse pesterijtjes. En dan moet je beseffen dat de wereldhistorie op het ogenblik zo dramatisch is, veel belangrijker dan dat kleine gedoe. Iets wat Spinoza heeft genoemd ,,die dingen bezien onder het aangezicht van de eeuwigheid''. Het betekent ook dat je je natuurlijk meer richt op medemensen, op het feit dat de hele maatschappij meer gevaar loopt. Dat is belangrijker dan de kleine tegenslagen die je zelf ondervindt.
Dat is toch wel belangrijk: dat je door het erkennen van de mogelijkheid dat ons civilisatie wordt vernietigd, tegelijk een aparte dimensie toevoegt aan je streven om ook nog zo vreugdevol en broederlijk mogelijk te zijn. Misschien kun je zeggen: we leven op een vulkaan, maar dat leven op een vulkaan is dan tegelijkertijd een streven om van je leven te maken wat je er nog van maken kunt.''

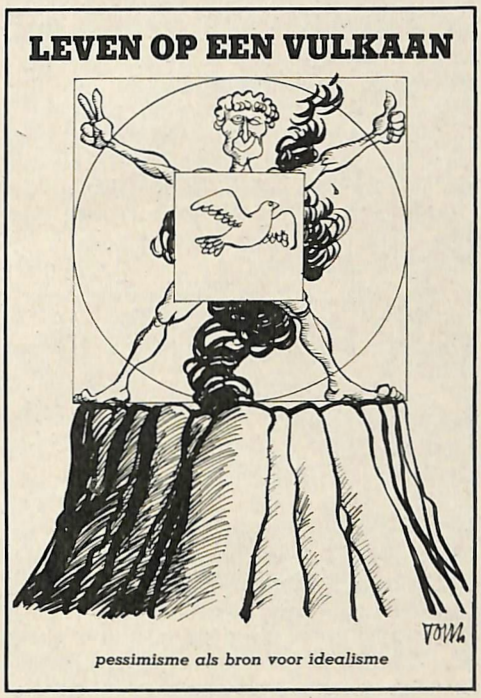

pessimisme als bron voor idealisme

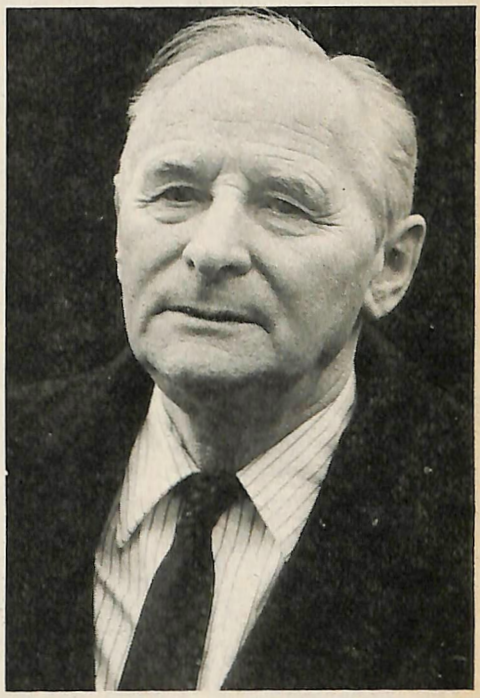

De brochure ,,Leven op een vulkaan'' door Anton Constandse kan – zolang de voorraad strekt – worden besteld door overmaking van *f* 4,– (incl. porto) op giro 58 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht, met vermelding van ,,Leven op een vulkaan''.

Aan het woord is Anton Constandse in een net verschenen brochure, uitgegeven door het Humanistisch Verbond. Het zestien pagina's tellende boekwerkje bevat de weerslag van lange vraaggesprekken die Ruud Jans had met de 83-jarige vrijdenker en humanist en die eerder in een drietal uitzendingen via de HV-radio werden uitgezonden. De titel van de brochure is ,,Leven op een vulkaan'' met als ondertitel: pessimisme als bron van idealisme.
Op heldere wijze en zowel gebaseerd op historische als aktuele ontwikkelingen komt Anton Constandse tot de konklusie dat niet zozeer optimisme als wel pessimisme een bron van idealisme kan zijn. Hij zegt hier onder andere over: ,,Optismisme, dat is een woord waar je erg voorzichtig mee moet zijn. Je hebt natuurlijk optimisten die alles goedpraten en zeggen dat wij leven in de beste van alle denkbare werelden en dat we eigenlijk verschrikkelijk blij moeten zijn dat dat zo is. Die willen ons wijs maken dat de fabrikage van kernbommen niets betekent, want die zullen nooit gebruikt worden. Van dat optimisme ben ik een tegenstander. Daartegenover ben ik wel pessimistisch ten opzichte van de gevaren die ons bedreigen. Maar pessimisme is tegelijkertijd een bron van idealisme, namelijk een aansporing om, juist wanneer je weet hoe groot het onheil kan zijn dat ons kan overkomen, met alle mogelijke menselijke krachten daartegen tekeer te gaan. Dat betreft toch in de eerste plaats de bewapening. Ik geloof dat de vraag van het voortbestaan van de mens op het ogenblik afhangt van de mogelijkheid om te ontwapenen. Ik heb al eens eerder gezegd dat dat de grootste revolutie is die ik me kan indenken."
Anton Constandse, die al meer dan zestig jaar het wereldgebeuren met argusogen volgt en zelf vaak zeer aktief was (en soms nog steeds is) in baanbrekende organisaties als de Nieuwe Malthusiaanse Bond (waaruit later de NSNVSH ontstond), De Vrijdenkersvereniging, en het Humanistisch Verbond en die in de loop van de jaren talloze artikelen en boeken schreef, geeft in deze vraaggesprekken met Ruud Jans zijn visie op het zogenaamde doemdenken.
Hij stelt er ook wat tegenover. Natuurlijk, bij een realistische kijk op de kleine wereld om ons heen en de grote wereld die ons tegemoet komt via de media, kan men haast niet aan pessimisme ontkomen. Maar het mag geen reden zijn om moedeloos bij de pakken neer te zitten. Want er zijn ook positieve, moedgevende ontwikkelingen aan de gang (Constandse noemt met name de duidelijke grotere bewustwording van mensen), de grotere betrokkenheid bij wat er in de wereld gebeurt). En dan: bij de gedachte van een ondergang is immers niet te leven. Constandse: ,,Je zou geen gezin kunnen stichten, geen boek kunnen schrijven, geen bibliotheek kunnen aanleggen. Je zou geen examens meer doen, noem maar op. Al datgene waar je in het leven aan hecht om inhoud te geven aan je bestaan zou waardeloos zijn geworden. Hoe zou je dan je leven moeten voortzetten? Zelfs als het een fiktie zou zijn (dat moet veel later blijken), voor ons is het een mogelijkheid om die oorlog te voorkomen. En zelfs als het een fiktie zou zijn, dan heb je toch daarbij geleefd. Je hebt zoveel mogelijk lustgevoelens in het leven gezocht en je hebt naar geluk gestreefd en geprobeerd iets op te bouwen. Het zou dus een scheppende fiktie zijn."

Leven op een vulkaan, een brochure die het lezen zeker waard is. Een goed initiatief van HV-radio en HV-publiciteit om deze vraaggesprekken met Anton Constandse te bundelen.

Hes van Huizen

DE MENS LIJDT HET MEEST DO

ANG

KAN EEN RAADGE

Angst en vrees
In het algemeen wordt er verschil gemaakt tussen angst en vrees. Vrees is de verontrusting wegens een bepaald gevaar, angst is de onbepaalde verontrusting. Bij vrees hoort een objekt, bij angst niet. Bij angst is de uitspraak van toepassing: de mens lijdt het meest door het lijden dat hij vreest. Vrees is oppervlakkiger. ,,Ik vrees dat . . ." betekent niet meer dan ,,ik denk van niet". Angst is dieper en emotioneler: angstzweet, doodsangst. Toch gebruiken we in het dagelijks spraakgebruik de woorden soms door elkaar. Hoogtevrees bijvoorbeeld slaat niet op een op zich zinvolle vrees om te vallen, maar op een inadekwate paniekreaktie van angst.
Angst en vrees hebben wel met elkaar te maken. Angst ligt in het verlengde van vrees. Angst heeft een andere gevoelswaarde dan vrees. Ik vrees, maar ik kan niet ,,angsten". In ,,ik vrees" is de vrees een aktiviteit van mijzelf. In ,,ik heb angst" verschijnt de angst als een gegeven, waarmee ik gekonfronteerd word. Vrezen doe ik, angst overkomt me[1]).
Angst als verschijnsel komt in alle kulturen voor, alleen de vorm kan anders zijn. Angst is blijkbaar een kerngegeven van het mens-zijn. Via bestudering van het verschijnsel angst kunnen we iets wezenlijks van de menselijke konditie te weten komen.

Angst bij mens en dier
Eén van de manieren om mensen te bestuderen, is hun gedrag te vergelijken met dat van dieren in vergelijkbare situaties. Het is een methode, waar veel kritiek op mogelijk is. Dieren zijn toch geen mensen? Met welke dieren moet je mensen vergelijken? De dierenwereld is als de bijbel: er is voor elck wat wils! Wat zijn vergelijkbare situaties? Toch kunnen de vondsten van dierpsychologie en -ethologie (de studie van dieren in hun omgeving) mits met de nodige voorzichtigheid betracht, belangrijk voor de menswetenschappen zijn. Al was het alleen maar om ons op ideeën te brengen, bijvoorbeeld hoe een en ander ontstaan zou *kunnen* zijn.
In de dierenwereld is de vlucht één van de belangrijkste middelen om in leven te blijven. Dieren vluchten, wanneer hun natuurlijke vijand te dichtbij komt. Behalve dat dieren kunnen *leren* wat hun vijand is, hebben ze een *aangeboren* ,,weten" omtrent de vorm, de reuk, het geluid, de beweging, enz. van hun ,,erfvijand". Ze hebben, wat Konrad Lorenz noemt, een ,,aangeboren vijandenschema". Wanneer nu de prikkels tot deze aangeboren en levensnoodzakelijke bereidheid tot aktie langere tijd ontbreken, kan de prikkeldrempel zo laag worden, dat de vlucht tenslotte bij de geringste aanleiding in werking wordt gesteld. De natuurlijke reakties verlopen dan schijnbaar zonder reden onnatuurlijk. Lorenz noemt dit een ,,ontkoppelingsreaktie"[2]). Dieren in onnatuurlijke omstandigheden worden vaak ofwel panisch of volkomen apathisch en gaan tenslotte dood.
De dierpsycholoog Heini Hediger is nu van mening, dat hier ook bij dieren sprake is van angst. Angst is a.h.w. een door onnatuurlijke omstandigheden veroorzaakte, sterk overdreven en daardoor ongeschikte vorm van de op zich geschikte reaktie van vrees. Angst bij mensen is zo in beginsel de onnatuurlijke (,,kultuurlijke") en inadekwate vorm van het op zich natuurlijke gevoel van vrees.

Angst en evolutie
Niet zozeer hiermee in tegenspraak, als wel een omvattender en positieve benadering van angst is die van Paul Diel. Hij noemt angst het principe van de evolutie. Alles in de natuur heeft volgens hem behoefte aan prikkels als stimulans en reageert met onrust op de verhindering van de afvloeiing van de energie die door de stimuli is opgewekt. Deze onrust is, in beginsel, in alle leven gelijk. De elementaire zorg van alles wat leeft – een cel, een plant, een dier, een mens – om in de opgewekte behoeften te voorzien, maakt gebruik van angst als bron van energie. Angst werkt evoluerend: hij brengt zodanige veranderingen teweeg, dat voortaan zonder angst aan een behoefte wordt voldaan en de vitale organisatie zich kan voortbewegen naar een hoger nivo. Bij dieren werkt voortgezette onbevredigdheid destruktief. Mensen daarentegen kunnen angst in konstruktieve zin ombuigen[3]).

Angst als bestaanservaring
Sommige schrijvers achten het onjuist om angst als objektief verschijnsel overal in de natuur aanwezig te willen

Wat is angst toch een vreemd en lastig verschijnsel! Hoeveel zondagen heb ik me niet laten vergallen door iets wat ik op maandag moest doen en waar ik tegenop zag. Hoeveel slapeloze nachten heb ik als kind niet gehad vóór het bezoek aan de tandarts. Dagen tevoren zat ik in de rats voor een proefwerk op school. Ook nu nog ken ik mijn onberedeneerde angsten: als ik vreemde mensen moet ontvangen en het idee heb ze een avond lang bezig te moeten houden, als ik voor een onbekend publiek ergens een praatje moet houden, als ik naar een feest toe moet. Je kan zeggen: maar dat is toch heel begrijpelijk! Het zijn immers allemaal situaties,

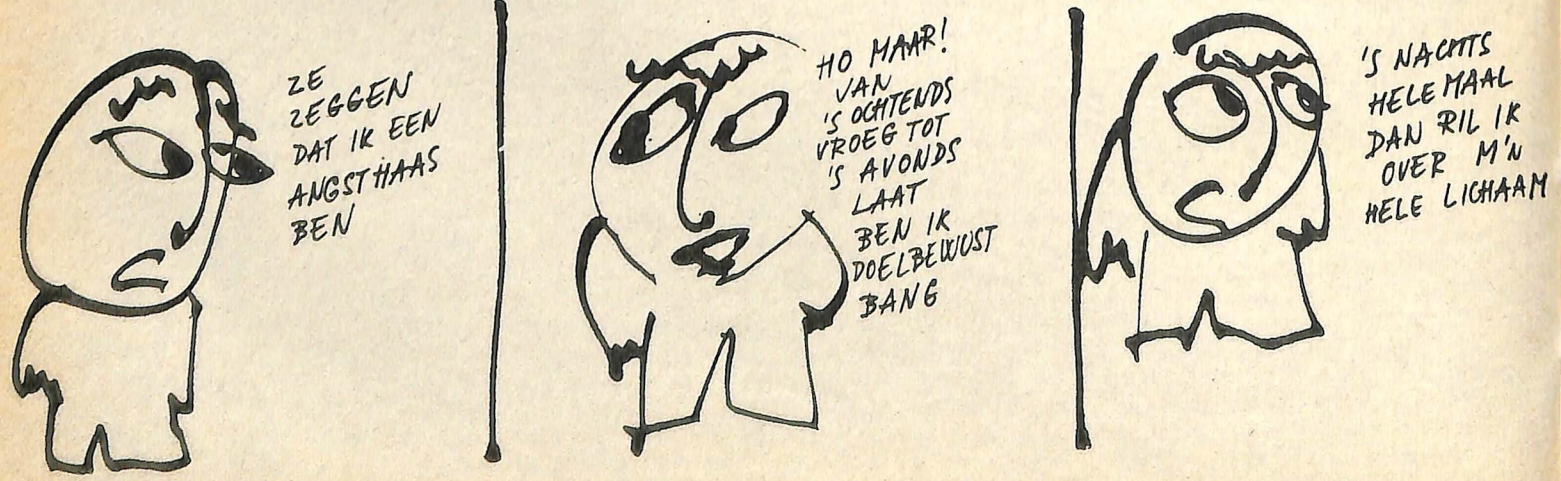

OR HET LIJDEN DAT HIJ VREEST

GST
I GOEDE
'VER ZIJN

waarin jou iets kan overkomen: pijn, een onvoldoende, een moeizame avond, afgang, gezichtsverlies (ik heb het idee slecht te kunnen dansen). Ja, maar het gaat toch om iets anders. Ik weet donders goed, dat me niet veel kan gebeuren: van een beetje pijn bij de tandarts ga ik niet dood, mensen kan ik altijd wel amuseren, op een feestje hoef ik perse ook niet te dansen. Ik maak nu dus eigenlijk bang om niets. Waarom in vredesnaam?

Aan de hand van enkele recent uitgekomen boeken over angst wil ik proberen het begrip angst vanuit verschillende hoeken wat te verhelderen.

zien. Ze vatten angst op als een subjektief, menselijk fenomeen, als ervaring van de typisch menselijke bestaanswijze. Zo is bij Sören Kierkegaard angst de ervaring van vrijheid, het besef van mogelijkheid. In feite komt angst neer op de ervaring van „niets", het is de aarzeling, die aan de handeling vooraf gaat. Angst wil niet zeggen dat ik, als bij vrees, op iets afschrikwekkends gericht ben maar dat ik (nog) nergens op gericht ben, dat ik geen onmiddellijke overgang kan maken naar de werkelijkheid.
Het is de angst voor de sprong.
Deze ervaring heeft twee kanten, net zoals het Engelse „anxious" twee betekenissen heeft: angstig en begerig. De vrijheidservaring kan angstige gevoelens van totale zinloosheid oproepen, maar aan de andere kant ook begerigheid naar het nieuwe: kreativiteit en zingeving. Angst kent zo twee bewegingen, een terugtrekkende en een vooruitgaande. Enerzijds is angst een afremming van mijn onbekommerde aktiviteit; een ervaring die zo groot kan zijn dat ik een gevoel krijg van machteloosheid. Anderzijds is angst juist een verhoging van mijn aandacht, juist omdat ik me in mijn aktiviteit bedreigd voel[4]). Kenmerkend voor angst is de wisselwerking („dialektiek") tussen beide bewegingen. Wil de mens greep krijgen op de dialektiek van de angst, moet hij angst niet alleen over zich laten komen, maar ook als angst welbewust aksepteren. Dit moet de mens leren. Naarmate de mens meer een „zelf" is, bewuster bij zichzelf is, zal hij het gemakkelijker kunnen.

Angst en humanisme
Humanisten weten zich niet godsdienstig „geborgen" in deze wereld, ze beschikken niet over herders die hun schapen beschutting en warmte weten te geven tegen de kou van de bestaansangst. Humanisme wordt vaak een kille levensbeschouwing genoemd en humanistische raadslieden kunnen mensen alleen maar met hun eigen angst konfronteren. Wat kan het humanisme eigenlijk met angst?
Het valt op, dat in de verschillende benaderingen van angst, die we de revu hebben laten passeren een rode draad ligt. Angst als kerngegeven van de mens, angst als „ontkoppelingsreaktie" bij mens en dier, angst als dynamisch beginsel in de evolutie, angst als vrijheidservaring. Het zijn allemaal opvattingen die niet met elkaar strijdig zijn. Ze vertonen een bepaalde samenhang. Of liever gezegd, ze zijn op een bepaalde manier met elkaar in verband te brengen.
Dit te doen nu is o.a. kenmerkend voor humanisme. Humanisme is niet slechts een filosofisch getinte levensbeschouwing; maar heeft zijn wortels ook in de wetenschap, zowel in de mens-, sociale als natuurwetenschap. Humanisme streeft naar *omvattendheid* van inzicht. Het wil angst niet louter en alleen zien als een menselijk verschijnsel, als ervaring van vrijheid (of van zinloosheid). Maar het zoekt ook de verworteling ervan in maatschappij, kultuur, natuur en kosmos. Nieuwe vondsten uit verschillende wetenschappen bieden dan niet de laatste „waarheid", maar zijn wel de stimuli, waardoor humanisten hun visie voortdurend moeten toetsen en vernieuwen.

Angst en leefstijl
Voor deze leefstijl is dit alles zeker van belang. De vraag is in dit geval welke plaats we angst in ons leven gunnen, hoe we met onze eigen angst en die van anderen omgaan. Met de beschouwingen over angst hebben we althans erover leren nadenken en allerlei uitingsvormen leren „plaatsen". We hebben ons wellicht een bepaald houvast verschaft, waardoor we ons minder gauw laten verdrinken in onze eigen of andermans angst.
Belangrijker dan verstandelijk inzicht in het verschijnsel angst is echter aksepatie. Angst is nog steeds een taboe. We schamen ons om voor angst uit te komen, we erkennen onze eigen angst vaak niet. Angst degradeert, isoleert, verlamt immers. Met angstige mensen is het niet prettig omgaan, ze worden als melaatsen gemeden. Is het dan ook maar niet beter om angst te kamoufleren?
Behalve dat de omgeving inderdaad tot dit sociale taboe bijdraagt, is de angstige mens zelf er vaak voor een groot deel oorzaak van. Anne-Marie Tausch beschrijft hoe kankerpatiënten door hun angst zelf hun ziekte ondraaglijk maken[5]). Ze laat zien, wat we de „dialektiek van de angst" hebben genoemd! hoe mensen voortdurend met hun ziekte bezig zijn, zonder zich er open en eerlijk ▶

mee te konfronteren en hem zelfs maar te benoemen. Ze worden aangetrokken èn afgestoten door hun ziekte, waardoor ze zichzelf door hun eigen angst laten verlammen en ook verlammend op hun omgeving werken. Deze mensen kunnen deze vicieuze cirkel alleen doorbreken door hun angst te erkennen, naam te geven en te aksepteren als eigen, volledig gerechtvaardigde, angst. Tausch beschrijft het proces gedetailleerd, hoe haar patiënten in gesprekken met elkaar en met familie en verzorgers, hun angst als eigen angst leren aanvaarden en vervolgens veel minder bedreigend voor hun omgeving zijn. Veel gebonden energie komt meer vrij en kan worden gebruikt voor dat, wat nog wèl mogelijk is. Destruktiviteit wordt omgezet in konstruktiviteit.

Dit geldt algemeen. Kenmerkend voor een door het humanisme geïnspireerde leefstijl is het opheffen van vervreemding. In dit geval is dat het zich weer eigen maken van onderdrukte, vermeden, gekamoufleerde angst door deze te benoemen en te aksepteren. Want ,,wie zichzelf is in zijn angst luistert naar wat zijn angst hem vertelt. Hij stemt ermee in of hij verwerpt het, maar hij is er niet bang voor angst te hebben. Hij weet van de dialektiek van de angst gebruik te maken en deze zo in te richten dat de angst hem afhoudt van wat hijzelf niet wenst en hem brengt tot wat hijzelf wil. Dat het Zelf hierin niet altijd slaagt, weet iedereen uit ervaring. Maar hij weet ook dat hij geen ekskuus heeft. Hij kan niet zeggen: ik kon er niets aan doen, want ik handelde uit angst"[6]).

Angsten duiden op potentiële bronnen van energie zowel op individueel als op maatschappelijk vlak. Door op beide nivo's angsten als angst te benoemen en te aksepteren, boren we deze bronnen aan. Dit is echter niet gemakkelijk en vaak is er een vervolg op nodig. Wat voor vervolg hangt af van de aard van de angst, van de persoon en van de situatie. Bij angsten als die voor gezichtsverlies, pijn en seksualiteit kan het neerkomen op deelname aan praatgroep of bezoek aan raadsman of therapeut. Bij angsten als die voor massale werkloosheid, diktatuur, milieubederf en atoomoorlog kan deelname aan aktiegroep of politieke partij de aangewezen weg zijn. Ook kombinaties zijn mogelijk. In ieder geval maken we door zo bewust met angst bezig te zijn, hem van een slechte tot een goede raadgever!

Noten
1. *Van Raalten: Angst, pag. 15.*
2. *Pössiger: Angst, pag. 30.*
3. *Van Raalten, pag. 6.*
4. *Van Raalten, pag. 30.*
5. *Anne-Marie Tausch: Gesprekken tegen de angst, pag. 18 e.v.*
6. *Van Raalten, pag. 36.*

Enkele recente boeken over angst

Een heel eenvoudig geschreven boekje is dat van **Günter Pössiger: Angst** (H. Meulenhoff, Baarn, z.j.). Ondanks het wat goedkoop aandoende omslag en de ondertitel (,,Hoe herkent en overwint u stress, levensangst, slapeloosheid, depressie, nervositeit, prestatiedwang, faalangst, allergieën"), is het een goede en begrijpelijke inleiding in de angst-problematiek voor mensen, die eens wat aan hun angsten willen gaan doen. Geschikt bijvoorbeeld voor praatgroepen met als thema angst.

Professioneel-therapeutischer is **Alexander Lowen's Leven zonder angst** (Bert Bakker, Amsterdam, 1981). Het is een helder geschreven diepgaande analyse van de krachten die een aangenaam leven in de weg staan. Het biedt tevens inzicht in de werkwijze van de bio-energetica, een therapievorm op basis van de theorieën van Freud en Reich, en kombinatie tussen psychoanalyse en lichaamswerk. Het is een geschikt boek voor mensen, die zich willen laten informeren over deze vorm van psychotherapie.

Angst, een wijsgerig-antropologische beschouwing, van dr. F. van Raalten (Het Wereldvenster, Bussum, 1981) is een moeilijke, maar ook uiterst boeiende studie, die het fenomeen angst vanuit verschillende hoeken benadert. Interessant is, hoe angst met andere verschijnselen in verband wordt gebracht, zoals met pijn, seksualiteit, tijd, denken, humor en vrijheid. Van Raalten wilde bewust geen theologische of therapeutische studie schrijven, maar ,,binnen de grenzen van een agnostisch humanisme" blijven. Als zodanig is het een zeer geschikt boek voor een gespreks- of studiegroep.

Gesprekken tegen de angst van Anne-Marie Tausch (Amboboeken, Baarn, 1982) beschrijft een onderzoek over de zin van deelname van kankerpatiënten, hun familieleden, artsen en verpleegkundigen aan praatgroepen. Doordat de schrijfster ook patiënte was, is het boek een dokument van binnenuit geworden. Aanbevolen voor zelfhulpgroepen en een must voor hulpverleners.

Van geheel andere aard is **Het tijdperk van de angst van de Engelse dichter Wystan H. Auden** (uitgeverij Acco, Leuven, 1981). Het is een poëtisch verslag van de pogingen van vier mensen, die vier brokstukken van de menselijke psyche symboliseren (intuïtie, gevoel, denken en zintuiglijkheid), om hun verloren eenheid te herwinnen. Het is, in mooi Vlaams vertaalde, indrukwekkende poëzie, dat pas na herhaalde lezing in alle diepte en schoonheid overkomt.

Albert Nieuwland

Vervolg van pagina 1

partij (evenals de echte demokraten in het CDA) pal zal staan voor de grondwettelijke gelijkberechtiging van alle burgers ongeacht hun levensovertuiging, geslacht, seksuele voorkeur of burgerlijke staat. Maar ons vertrouwen in de vice-voorzitter van de Raad van State is op dit punt ernstig geschokt.

Er is echter nog een mogelijkheid dat vertrouwen te herstellen. Als de nieuwe regering geen einde zou maken aan de voortdurende diskriminatie van humanisten, zouden wij ons gedwongen zien om met een beroep op de grondwet daartegen in beroep te gaan, en dat moet dan bij diezelfde Raad van State! Hopelijk zal de heer Scholten dan tegen die tijd beseffen dat hij de humanisten op 7 oktober onrecht heeft aangedaan. Hoe reëel deze achterstelling is, bleek ook uit een onlangs gepubliceerd onderzoek dat christelijke werklozen een driemaal grotere kans op een baan hebben dan niet-christelijke! Wij zijn geen knip voor de neus waard als wij onze grondrechten langer laten negeren, en zeker niet als de ,,onderkoning" nog eens extra zout in de wonden komt wrijven. Laten wij met elkaar ernaar streven om deze zaak als keerpunt te markeren, dan kunnen wij later de heer Scholten nog dankbaar zijn om zijn provocerende optreden!

Rob Tielman

CIVIS MUNDI OVER ETNISCHE MINDERHEDEN

Het blad Civis Mundi, tijdschrift voor burgerschapsvorming, wijdt het septembernummer aan het vraagstuk van de etnische minderheden. In verschillende artikelen wordt uitgebreid ingegaan op dit onderwerp. Het vraagstuk van de etnische minderheden in ons land is direkt verbonden met het bestaan van racistische politieke partijen. In één van de artikelen in Civis Mundi gaat Jaap van Donselaar uitgebreid in op de politieke betekenis van racistische partijen. Hij zet o.a. de argumenten op een rijtje voor het al dan niet verbieden van racistische partijen zoals de Centrumpartij, onlangs met één zetel toegelaten in de Tweede Kamer. Een boeiend artikel in een boeiend nummer van dit tijdschrift.

Een abonnement op Civis Mundi kost f 32,50 per jaar. (Voor studerenden f 25,50). Losse nummers: f 6,–. Over te maken op giro 603792 t.n.v. Civis Mundi, Den Haag.

De IHEU (International Humanist and Ethical Union) zoekt voor haar projekt ,,Internationale Humanistische Ombudsman" JURISTEN die op vrijwillige basis de werkzaamheden van de nieuwe organisatie met adviezen willen ondersteunen. Nadere inlichtingen: IHEU, Oudkerkhof 11, 3512 GH Utrecht, tel. 030-31 21 55.

BRIEVEN VAN LEZERS

Maksimum lengte van ingezonden brieven: 250 woorden. Redaktie heeft recht in te korten.

Belangen te groot voor vrede

Graag zou ik willen reageren op een brief van de heer Metz in de Humanist Nr. 12. Ondanks het feit dat iedereen in zijn hart vrede wenst en geen kernwapens wil, gaan we gewoon door met oorlog voeren en bewapenen. De belangen zijn namelijk veel te groot om overal vrede te stichten. Hoe kan Amerika nu suksesvolle onderhandelingen met de Russen wensen als het in hun straatje ligt om de Russen als superieur af te schilderen want dan draait de Amerikaanse oorlogsindustrie (dus de Amerikaanse ekonomie) het beste. Voordat de Falklandkrisis uitbrak leverden de Engelsen volop wapens aan Argentinië maar toen ze zelf met de Argentijnen te maken kregen waren het ineens fascisten!?
Veel jonge mensen zijn gedood en vele miljarden zijn verspild bij de Falklandkrisis en als de Argentijnen beter waren omgegaan met de Exocet was het nog veel erger geweest! Waarom is links tegen en rechts voor kernwapens?
Omdat rechts geen slechte band wil met het land waarin men zo graag investeert (Amerika) en links de dupe is van enorme defensieuitgaven die er niet zijn omdat de Russen zo gevaarlijk zijn, maar omdat de Amerikaanse ekonomie voor 60% op de oorlog is ingesteld!!!

Erik Neuteboom (Den Haag)

Erasmusprijs voor Schillebeeckx

Over de toekenning van de Erasmusprijs aan Schillebeeckx is het een en ander te doen geweest. De columnist Heldring van de NRC had er bijvoorbeeld geen vrede mee, omdat Schillebeeckx de Nederlandse taal op erbarmelijke wijze hanteert. Ik ken de kriteria van de Praemium Erasmianum niet, maar betwijfel of het zuiver gebruik van het Nederlands daarin meespeelt. Erasmus zelf heeft zich niet verwaardigd zijn moedertaal in geschrifte te hanteren. Meer bezwaar voel ik tegen de religieuze draai die Schillebeeckx bij de aanvaarding van de prijs aan het humanisme heeft willen geven.
Hij heeft daarbij kennelijk niet het religieuze humanisme op het oog dat ook in de wereld van het Humanistisch Verbond sterke aanhang schijnt te hebben, maar het zgn. christelijk humanisme waarvan Erasmus één van de grondleggers is geweest.
Diens hartstochtelijke oproep tot de vrede heeft het in de religieuze wereld niet gehaald. Het is dan ook bepaald onterecht dat zoals Schillebeeckx beweert „een humanisme dat voornamelijk op wetenschap en technologie is gebaseerd, de mens onder de dreiging van inhumaniteit kan brengen". Deze vorm van humanisme heeft nog heel weinig gelegenheid gekregen zich in de maatschappelijke en politieke ontwikkeling waar te maken. De wereldgeschiedenis, zoals deze zich tot nu toe aftekent, d.w.z. tot eind september 1982, heeft helaas geen enkel vermoeden gewettigd dat religieuze beleving in welke vorm ook, waarborgen biedt tegen onderdrukking, agressie of inhumaniteit. Ook Schillebeeckx moet dat gemerkt hebben.

A. A. van Ameringen (Den Haag)

VERBOND OP RTV

radio

HET VOORDEEL VAN DE TWIJFEL
dinsdag, 18.30–19.00 uur, Hilversum 2
woensdag, 18.30–19.00 uur, Hilversum 2

televisie

VIJF MINUTEN BEDENKTIJD
elke zondagavond 20.40–20.45 uur op Nederland 2.

Helen Caldicott: Humanist van het Jaar

Elk jaar wijst het Amerikaanse Humanistisch Verbond, „The American Humanist Association", een persoon aan als Humanist van het Jaar. Ditmaal viel de keus op Helen Caldicott. Zij is een voorbeeld dat het wel degelijk mogelijk is dat een mens in z'n eentje veel kan veranderen. Zo maakte zij in de jaren zeventig de Australische publieke opinie wakker betreffende de gevaren van het testen van kernbommen door de Fransen in de Stille Oceaan. Met als gevolg dat Australië Franse produkten gingen boykotten. Uiteindelijk zwichtten de Fransen voor de druk en stopten hun kernproeven boven open water.
In 1975 emigreerde Helen Caldicott naar de Verenigde Staten waar zij enige jaren later de organisatie „Medici voor Sociale Verantwoordelijkheid" oprichtte. En twee jaar later begon zij de Vrouwenpartij voor Overleving, nu Aktie voor Nukleaire Ontwapening geheten.
Zij vindt dat ieder mens de plicht heeft om zich persoonlijk verantwoordelijk te voelen voor het behoud van het leven op deze planeet. En dat men wel degelijk iets kan veranderen in de wereld. Helen Caldicott bewijst dit door haar eigen suksesvolle akties. Reden voor de Amerikaanse humanisten om haar te kiezen tot Humanist van het Jaar. (HvH)

KERSTKAMP 1982 IN RODEN
(Drente) – 24 t/m 29 december

Voor de zesde achtereenvolgende keer organiseert de ,,Kerstgroep'' van de NVSH-afd. Groningen een Kerstkamp, voor mensen die balen van familietradities, voor mensen die niet in hun eentje Kerst willen ,,vieren'' èn voor hen die bewust kiezen voor het doorbrengen van de Kerstdagen in een grotere groep. Kortom: een Kerstkamp voor gezinnen en alleenstaanden, waarbij kinderen ook welkom zijn, maar huisdieren niet zijn toegestaan.

Van vrijdag 24 t/m woensdag 29 december a.s. zijn we in kampeerboerderij ,,De HULLEN'', gelegen aan de rand van het uitgestrekte natuurgebied tussen Roden en Norg. Wij beschikken over een grote rekreatie-zaal, een eetzaal, vier slaapzalen met stapelbedden, twee keukens, en goed sanitair met douches. Er is een bar en een geluidsinstallatie. Voor de kinderen wordt een kreatieve hoek ingericht.

Verschillende aktiviteiten zijn mogelijk, zoals bijv.: kreatief bezig zijn, praatgroepjes, wandelingen, kommunikatie-spelletjes, dropping, sauna, dansen, gezelschapsspelletjes etc. Veel zal hierbij afhangen van de inbreng en inzet van de deelnemers.
De overnachtingskosten zijn ƒ 40,– per persoon (hele periode). De kosten voor maaltijden, koffie en thee komen daar nog overheen en zullen ± ƒ 9,– per persoon per dag bedragen. Uiteraard zijn de drankjes aan de bar hierbij niet inbegrepen, maar door eigen inkoop houden wij deze prijzen laag.

Aan het schoonhouden van de ruimten, het bereiden van de maaltijden e.d. dient iedereen zijn steentje bij te dragen. Een corveerooster zal ons hierbij tot steun zijn.

Aanmelding zo spoedig mogelijk bij:
Greet Bus, tel. 050-250639 of bij Janny Kunst, tel. 050-348938.
De overnachtingsgelden moeten direkt na telefonische aanmelding worden overgemaakt op postgirorekening nr. 3968331 t.n.v. Kampkommissie, Bronlanden 8, Haren (Gr.) Reservering vindt plaats in volgorde van binnenkomst van de girobetalingen.
Er is plaats voor maximaal 60 personen, wie het eerst reageert . . .

De Humanistische Stichtingen ,,Jacob Roggeveen'' beheren twee verzorgingstehuizen te Middelburg, alsmede 231 woningen voor ouderen. In totaal wordt aan circa 550 bewoners huisvesting, verzorging en/of verpleging geboden.

In het verzorgingstehuis met een kapaciteit van 135 bedden komt per 1 januari 1983 in verband met vertrek naar elders van het huidige Hoofd de funktie vakant van

HOOFD VERZORGING

Voor haar opvolging zoeken wij kontakt met een VERPLEEGKUNDIGE A of A/B.

Funktie-informatie:
- de dagelijkse leiding van de afdeling
- verantwoordelijk voor de kwaliteit van de verzorging in samenwerking met het subhoofd en de twee afdelingshoofden
- het zelf aktief kontakt houden met de bewoners en begeleiden van de bewoners
- het voorbereiden van opnames van nieuwe bewoners in overleg met de opnamekommissie en de afdeling
- een bijdrage leveren aan met name interne overlegorganen.

Vereisten:
- warme belangstelling voor de oudere mens
- ervaring in het omgaan met ouderen
- goede kontaktuele eigenschappen
- leidinggevende en organisatorische kapaciteiten
- ruime ervaring bij voorkeur in een soortgelijke funktie
- stafkursus met goed resultaat afgelegd strekt tot aanbeveling.

Plaats in de organisatie:
Onder leiding van de direktie en in samenwerking met de andere hoofden van dienst mede de verantwoordelijkheid dragen voor een goede gang van zaken in het huis, alsmede voor een prettig woon-, leef- en werkklimaat.

Van de sollicitanten wordt begrip verwacht voor de humanistische sfeer in het tehuis.

In hetzelfde tehuis en tevens in het andere verzorgingstehuis met een kapaciteit van thans 42 bedden (wordt 70 bedden) komt de funktie vakant van

BEZIGHEIDSTHERAPEUTE

voor 40 resp. 22½ uur per week.

De werkzaamheden omvatten:
- het stimuleren en begeleiden van de bewoners bij kreatieve bezigheden individueel op kamer en in groepsverband
- het organiseren van spelaktiviteiten, ontspanningsavonden en uitstapjes.

Gedacht wordt aan twee enthousiaste krachten met ruime ervaring en bij voorkeur met een passende opleiding.
Van belang zijn ook zelfstandige werkhouding, inventiviteit, kreativiteit, goede kontaktuele eigenschappen en een juiste instelling ten opzichte van ouderen.
Ook van deze sollicitanten wordt begrip voor de humanistische sfeer in het tehuis verwacht.

Salariëring en overige arbeidsvoorwaarden voor de aangeboden funkties volgens de CAO Bejaardentehuizen. Pensioenregeling PGGM.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen te richten aan de direktie, die u ook alle gewenste informatie kan verstrekken. Vertrouwelijke behandeling door de sollicitatiekommissie verzekerd.

Postadres: Noordsingel 106, 4330 LA Middelburg. Tel.: 01180 - 14251

Het Humanistisch Verbond
vraagt

Humanistisch geestelijk raadsman of -vrouw

(deeltijdbetrekking)
voor het Ministerie van Justitie ten behoeve van het Huis van Bewaring ,,Bergerhout'' (8 uur) en de Gevangenis voor langgestraften ,,Schutterswei'', te Alkmaar (16 uur).
Taak:
humanistische geestelijke verzorging en vorming van gedetineerden binnen deze inrichtingen.
Vereist:
- diploma geestelijk raadswerk Humanistisch Opleidings Instituut;
- goed ontwikkeld vermogen tot participeren in de institutionele werkverhoudingen;
- ervaring in soortgelijke werkomstandigheden;
- minimum leeftijd 27 jaar;
- bereid in of nabij standplaats Alkmaar te wonen.

Salaris:
afhankelijk van ervaring en leeftijd van ƒ 2.702,– tot ƒ 6.561,– bij volledige betrekking (exclusief vakantie-uitkering).
De aanstelling geschiedt op voordracht van het Humanistisch Verbond door de Minister van Justitie.
De aanstelling is voorshands mogelijk op arbeidskontrakt.
Over de omzetting van het voorlopig dienstverband in een vaste betrekking bestaat nog geen zekerheid.
Schriftelijke sollicitaties voor 1 november 1982 te zenden aan de Centraal geestelijk raadsman voor de Inrichtingen van Justitie, J. M. Kemperstraat nr. 1, 3581 KG Utrecht.